

УВО ЯК ОБ'ЄКТ ОКРУЖНОГО СУДІВНИЦТВА В ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ У 1920–1930-х РОКАХ (НА ПРИКЛАДІ СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ВОЄВОДСТВА)

Розглянуто суспільно-політичне становище Східної Галичини міжвоєнного періоду, яке характеризується тотальним терором над українським населенням з боку державних інституцій Другої Речі Посполитої. На противагу неправо-мірній польській окупації західноукраїнських земель активно формувався і діяв національно-визвольний спротив у формі молодіжних організацій, зокрема й військових. Однією з таких форм боротьби за суверенність західноукраїнських земель була Українська військова організація, яка стала об'єктом окружного судочинства Станиславівського воєводства у 1920–1930-х роках.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, судочинство, Станиславівський окружний суд, Коломийський окружний суд, УВО.

Увесь період Другої Речі Посполитої супроводжувався національним гнобленням поневолених народів на етнічно непольських землях. Панівний уряд здійснював політику мононаціональної держави Другої Речі Посполитої і застосовував будь-які засоби для її виконання. Одним із найефективніших методів придушення державницьких прагнень інших національностей була судово-поліційна репресивна система. Унаслідок того, що українці становили найбільшу загрозу утвердження інкорпоративних планів Другої Речі Посполитої у Східній Галичині не тільки чисельністю населення, а й національно свідомою стійкістю, польське судочинство активно застосовувалося як протидія цьому.

Проблематика суспільно-політичної діяльності Української військової організації ставала предметом наукової зацікавленості багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів. У пропонованому дослідженні ми спиралися на праці М. Андрусяка та О. Кентія. Основу джерельної бази становлять матеріали Державного архіву Івано-Франківської області, у яких яскраво висвітлено судочинство Другої Речі Посполитої на західноукраїнських землях.

Мета статті – дослідити особливості судівництва Станиславівського й Коломийського окружних судів у справах за належність до Української військової організації у 1920–1930-х роках.

У період із 12 листопада до 18 березня 1928 р. слідчий відділ Станиславівського окружного суду розглядав справу, у якій обвинувачував Григорія Бенедиктовича Салевича та Олександра Васильовича Дяківа за належність до Української військової організації (далі – УВО).

Загрозу польській державності окупаційна влада вбачала з боку ледь не кожного українця, який носив чи зберігав удома будь-який елемент військового одягу чи українську відзнаку. 26 червня 1922 р. керівництво команди державної поліції Х Станиславівської округи звернулося з письмовою пропозицією до президії воєводства стосовно заборони носити цивільними людьми, українцями, військових пасків і офіцерських відзнак колишніх неприязельських, тобто українських, армій, а також окремих елементів військової форми. Поліційні керівники мотивували свою пропозицію тим, що члени українських таємних організацій через елементи обмундирування можуть демонструвати свою окремішність та силу і цим навіювати враження безпорадності влади. Тому президії воєводства рекомендували не тільки заборонити українцям паски, мазепинки, військові френчі та штани, а й конфіскувати у них усі ці речі [1, 56–57].

Повертаючись до розгляду актів судового провадження стосовно підсудних Станиславівського окружного суду за належність до УВО, слід навести опис протиправних дій слідчим відділом Станиславівської повітової команди державної поліції Другої Речі Посполитої, надісланий до Станиславівського окружного прокурора від 12 листопада 1928 р. У ньому йдеться про те, що у своїй діяльності УВО застосовує «постійні диспозиційні заходи», зокрема, незалежно від досягнення «кінцевого результату» час від часу здійснює акти терору й саботажу, інтенсивніше проводить пропагандистські акції серед широких кіл українського суспільства. Розгорнута пропаганда УВО має на меті розпалити серед українців почуття невдоволення поточним станом справ, поширити серед них ненависть до Польської держави та польського уряду і, таким чином, підготувати сприятливий ґрунт для роботи й у відповідний момент спричинити збройне повстання проти Польської держави та звільнити з-під польського управління Східну Малопольщу. Така діяльність через виступи широких мас українського суспільства, як-от трагічні події 1 листопада у Львові, які стали результатом саме проведеної в цьому напрямі роботи УВО, сприяє «облаштуванню» ворога Польської держави [4, 9].

У цей день після панахиди у соборі Св. Юра відбулася багатотисячна демонстрація з нагоди 10-ї річниці проголошення Західноукраїнської Народної Республіки. Коли польська поліція спробувала розігнати демонстрантів, то озброєні члени УВО, які перебували серед мітингувальників, відкрили вогонь. Лише прибуття підмоги дало можливість поліції придушити виступ, бо демонстранти в запалі готові були роззброїти частину поліції і, можливо, розпочати боротьбу

за владу в місті. Однак керівництво УВО не було готовим до такого розгортання подій [3, 332].

У цьому ж документі до прокурора Станиславівського окружного суду зазначалося, що під час обшуку у Станиславові, у приватному помешканні Григорія Салевича, члена місцевої організації УВО, знайшли у схованці під шафою 70 примірників часопису «Сурма» – нелегального органу УВО. Виявлені номери «Сурми» Салевич одержав від УВО і мав намір, згідно з отриманими директивами, розповсюдити серед громадськості як на теренах м. Станиславова, так і в провінціях, куди він часто виїжджав.

Того самого дня під час обшуку у Станиславівському повітовому союзі в письмовому столі директора цієї інституції інженера О. Дяківа було знайдено 31 пам'ятний хрест, надісланий йому від УВО для розподілу поміж колишніми учасниками битв за визволення України і заслуженими членами УВО.

Крім того, там було виявлено військовий статут, норми якого передбачали порядок і спосіб вручення хрестів; три списки з прізвищами осіб, які просили надати хрести; лист, підписаний іменем Лісович щодо відправлення (посилки) хрестів і стрічок на адресу Дяківа; лист Павликовського зі Львова у справі зайняття позиції Дяківим у зв'язку з відзначенням 10-ліття Західноукраїнської Народної Республіки. У приватному помешканні Дяківа під час обшуку знайдено примірник «Сурми» і комунікат УВО [4, 10].

Факт виявлення комунікату Крайової Команди УВО прямо свідчить про залучення інженера Дяківа до діяльності цієї організації. Зміст комунікату для широких кіл українського населення, не причетного до тісного зв'язку з УВО, було подано для ознайомлення загалу в часописі «Сурма» за серпень – вересень у тій формі, у якій знайдено в інженера Дяківа. Цей комунікат був виданий спеціально для найвизначніших членів і керівників УВО з метою оприлюднення у всіх відділах і локальних організаціях УВО [4, 11]. У поясненнях обвинувачений Г. Салевич факт виявлення в нього 70 примірників «Сурми» виправдовував тим, що жодного стосунку до справи не мав і не бачив, що «Сурма» в такій кількості є в нього вдома. На жаль, поліцейний орган Станиславова його виправдання вважав недостовірними, бо тривалий час здійснювали стеження за ним особисто і його діяльністю з дозволу слідчого відділу. Тому на підставі матеріалів, отриманих шляхом таємного кримінального провадження, стверджено попри всякі сумніви, що Г. Салевич є відомим і активним членом місцевої організації УВО та головним керівником акції розповсюдження «Сурми».

Олександр Дяків також пояснював, що знайдені в нього під час обшуку хрести разом із правилами щодо їх розподілення надіслав на його адресу поштою зі Львова невідомий відправник, якого навіть приблизно не може описати. Аналогічно надавав пояснення щодо виявленого в нього листа, підписаного прізвищем Лісович, зміст якого стосувався відправлення йому особисто хрестів і стрічок. Не міг пояснити наявності знайдених у нього номерів «Сурми», комунікату Крайової Команди УВО). Свідчення Олександра Дяківа видавалися

слідчому відділу Станиславівської повітової команди поліції Другої Речі Посполитої непереконливими, оскільки дії, описані у справі, підтверджували, що він свідомо і цілеспрямовано брав участь у роздаванні хрестів, виданих УВО, використовуючи для маскуванню очолювану ним інституцію [4, 11].

О. Дяків заявляв, що не мав жодних відомостей про інспіровану УВО акцію поширення пам'ятних хрестів, знайдених у його столі в Повітовому союзі кооперативів. А якби знав, то напевно не брав би жодної участі в тій діяльності. Пам'ятні хрести, які викликали підозру, роздав 8 штук, зокрема № 0928 залишив для себе, № 0929 вручив проф. Ростковичеві, № 0939 – Дрові та іншим працівникам Повітового союзу кооперативів і Маслосоюзу.

Три листи з іменами осіб, які просили надати хрести, знайдені в нього під час обшуку, О. Дяків побачив у себе після обіду за тиждень до допиту. Ці хрести нібито лежали на письмовому столі в Повітовому союзі кооперативів. Хто їх там лишив – не знав і не міг уявити. Знайдений у обвинуваченого в кишені лист інженера Павликовського зі Львова, зміст якого стосувався способу участі у відзначенні десятиліття 1 листопада, засвідчував його заангажованість у тій справі й так само те, що О. Дяків був проти вмурування тієї пам'ятної дати у стіну будівлі Повітового союзу кооперативів і не дозволив цього зробити [4, 12].

Згідно з протоколом допиту О. Дяківа, обвинувачений повністю заперечував свою причетність до УВО, хоча, звісно, сам факт прийняття доручень від невідомих осіб щодо роздачі пам'ятних хрестів у зв'язку з відзначенням річниці створення ЗУНР викликає певні підозри. Проте це не доводило зв'язок із нелегальними організаціями, а забезпечення автономності національних меншин (що передбачало відзначення річниці подій 1 листопада 1918 р. – утворення такої автономії українського народу) гарантувала Конституція 1921 р. Другої Речі Посполитої. Тому жодних протиправних дій у цьому не слід було вбачати, що і стверджував О. Дяків. Однак, незважаючи на норми конституції, міжнародні зобов'язання і відсутність підстав навіть для затримання, О. Дяківа заарештували й інкримінували йому вчинення злочину державної зради, передбаченого ст. 58 КК Другої Речі Посполитої.

17 листопада 1928 р. до Станиславівського окружного суду через адвоката д-ра Я. Крижановського надійшло клопотання від обвинуваченого інженера О. Дяківа, який перебував під слідчим арештом у кримінальній справі, проти постанови слідчого судді від 15 листопада 1928 р. з проханням випустити його на волю.

Цю постанову судді, якою накладено слідчий арешт, О. Дяків через адвоката просив скасувати і випустити його на волю, оскільки обвинувачення, винесене проти нього, було безпідставним, не мало фактичних доказів щодо вчинення ним кримінального злочину. Він ніколи не належав до жодної нелегальної, до того ж антидержавної організації, ніколи не отримував і не поширював недозволених листів чи заборонених предметів, жодним іншим чином не брав участі в діяльності заборонених організацій. Стверджував, що цілковито залишався

відданим обов'язкам свого звання, становища та сімейним обов'язкам (дружині і дитині). У клопотанні зазначав, що приділяв і жертвував час виконанню тих обов'язків, працюючи виключно в економічному полі кооперації та дбаючи про добро родини. До того ж мав деякі проблеми зі здоров'ям і недавно лише завдяки енергійній лікарській допомозі видужав після недуги (жовтухи), наслідки якої ще тоді відчував.

В інкримінованому йому вчинку, як вважав О. Дяків, немає ознак злочину – ні «предметових», ні «підметових». На брак ознак «підметових» вказує його тодішнє, нічим не заплямоване життя, посвячене, як вище згадано (зазначено), економічній праці і сімейним обов'язкам. Про брак ознак «предметових» свідчить та обставина, що О. Дяків не отримував і не поширював жодних недозволених листів чи інших заборонених предметів [4, 29–29 зв.].

Зміст понять «предметові», «підметові» (ознаки злочину) можна охарактеризувати як «об'єктивні» й відповідно «суб'єктивні». Об'єктивні ознаки злочину чи об'єктивна сторона злочину в його підметовому значенні – це сукупність усіх зовнішніх обставин життєдіяльності особи, які в цій справі не підпадали під визначення протиправності; предметна чи суб'єктивна ознака того злочину могла б вказувати на свідоме поширення заборонених законом Другої Речі Посполитої предметів, однак дії О. Дяківа були у правових межах, що й мотивував він у клопотанні до Станиславівського судового слідства.

Пам'яткові знаки, які піддано сумніву, не були заборонені, їх публічно носили, наприклад у Львові, і в жодному випадку вони не становили нічого кримінального, протизаконного. Перед судовим провадженням, яке розглядається, публічно роздавали пам'яткові знаки т. зв. «талергофцям». Про це писали часописи, свідчив О. Дяків, і ніхто не вбачав у тому нічого протиправного. Наприклад, у колишній належності до УГА не вбачали протиправного («карідостойного») вчинку, отже, і пам'ятковий знак колишньої належності до тієї армії не міг вважатися чимось недозволенним чи «карідостойним», – зазначалося у зверненні до Станиславівського окружного суду.

Але навіть наявність окремих заборонених цензурою друків, які О. Дяків не поширював, не могло, на його думку, при тодішньому стані освіти, культури, науки й інтелектуального розвитку вважатися чимось кримінальним. Отже, інтелектуальне ознайомлення з проявами людської суспільності мало би бути добрим правом культурної людини і його не можна трактувати як щось незаконне. У найгіршому випадку, навіть якщо визнати вину арештованого, то жодного разу не було ознак злочинів, які йому інкримінувалися, і безпідставно було робити припущення про порушення закону.

За таких умов не було жодних підстав для арешту О. Дяківа, до того ж що він був законослухняним громадянином, який мав слабе здоров'я, був пов'язаний із його званням і родиною, з тодішнім місцем проживання у Станиславові і цілковито гарантував не змінювати місце перебування [4, 29 зв. – 30].

Натомість в інформаційному акті Станиславівського слідчого відділу повітової команди поліції Другої Речі Посполитої № 7257/28 від 16 листопада 1928 р. зазначалося, що, ймовірно, 7–8 листопада 1928 р. до того часу не встановлена особа, яка працювала у Станиславівському повітовому союзі кооперативів, начебто за дорученням інженера Дяківа, директора союзу, розносила часописи УВО «Сурма» спеціально по домівках «політично підозрюваних» осіб. Такий часопис отримав від особи, що розносила ці періодичні видання у вказані дні, А. Губерт [4, 34].

Таке повідомлення Станиславівського слідчого відділу повітової команди державної поліції Польщі у судово-слідчому провадженні викликає низку запитань, які зводяться до припущень – «ймовірно», «начебто». Ці факти є недостатніми підставами для притягнення до відповідальності, особливо кримінальної. Не можуть припущення причетності інж. Дяківа до вказаних дій, які й так не підлягали кримінальному покаранню, тлумачитися як порушення закону. Крім того, немає точно встановленої дати отримання часописів А. Губертом, слідство не встановило, хто саме із працівників установи, де керівником був О. Дяків, розносив часописи УВО «Сурма», хоча, врахувавши масштаби судового слідства, це можна було здійснити (матеріали справи щодо обвинувачення Г. Салевича й О. Дяківа в Станиславівському окружному суді налічують 111 сторінок). Якщо видання «Сурма» було антидержавним і забороненим, то чому А. Губерт наражав себе на небезпеку, взявши його і поставивши себе в рамки судово-кримінального переслідування за т. зв. «зв'язок з УВО», що не взято до уваги органами поліції, прокуратурою чи судом Станиславова. Навіть якщо погоджуватися з такими припущеннями, то сумнівним є «начебто доручення» О. Дяківа своєму підлеглому віднести часопис «Сурма» до людини, яка й надала про це свідчення. Звичайно, у випадку усвідомлення арештованим злочинності своїх дій, на чому наголошено в актах справи і з чим не погоджується сам О. Дяків. Насамкінець варто зауважити, що не слід відкидати можливості фальсифікації таких відомостей судовими органами.

Протоколом допиту від 10 листопада 1928 р. Г. Салевича, сина Бенедикта і Антоніни, який народився 1907 р. в Окнянях Тлумацького повіту, греко-католика, українця за національністю, студента філософії, неодруженого, раніше не судимого, засвідчено, що він не є членом УВО, знав тільки про її існування і діяльність із часописів.

Інформацію про існування і діяльність УВО черпав із часописів «Діло», «Новий Час», «Вік Новий», «Сурма» тощо. Програмі й гаслам, заявленим УВО, Г. Салевич не симпатизував, у політичному житті участі не брав. Допитували його, коли ще був студентом філософії, слухав лекції й вивчав науки, звідки черпав знання, і не мав часу приділяти увагу іншим справам. Стосовно знайдених у нього 70 номерів «Сурми» – друкованого органу УВО, пояснював, що їх залишила в нього невідома особа без його відома.

У його будинку були Володимир Мацеевич, Іван Слободян, Петро Салига, Йосип Бойчук. Однак ці особи точно не могли підтримувати чи належати до УВО, і ніхто з них без відома Г. Салевича не міг залишити в його помешканні номери «Сурми», знайдені під час обшуку. Стверджував, що не має жодного стосунку до інкримінованої йому справи [4, 13].

На жаль, свідчення Г. Салевича, як і О. Дяківа, не було взято до уваги під час здійснення судочинства Станиславівським окружним судом. Вони і далі перебували під слідчим арештом – в ув'язненні.

Начальник Станиславівської карно-слідчої в'язниці повідомляв XI відділ Станиславівського окружного суду, що ув'язненого слідством Г. Салевича, згідно з розпорядженням Станиславівського окружного суду від 22 листопада 1928 р. № 2911/28, віддали того самого дня державній поліції Станиславова, щоб доставити доправили його до Львова [4, 40].

9 січня 1929 р. щодо Г. Салевича на шести писаних аркушах був складений акт обвинувачення, за яким визнано його провину у вчиненні злочину державної зради, передбаченого статтями 58ц, 59б, уступу другого, 8, 302, 65а, 34, 35 [4, 90–92 зв.]. 10 січня 1929 р. прокурор Станиславівського окружного суду визнав дії О. Дяківа «адміністративно-кримінальним» і доповів слідчому судді Станиславівського окружного суду [4, 89]. 22 грудня 1928 р. VI відділ Станиславівського окружного суду ствердив, що номери часопису «Сурма» за місяці червень, липень, серпень і вересень 1928 р., знайдені у Григорія Салевича і Олександра Дяківа, у частині назв статей «Саботаж», «Загально про поліційну практику», «Хто нам ворог» та ін. мають істотні ознаки злочину, передбаченого ст. 58ц [4, 97].

У документі слідства від 17 листопада 1930 р. повітовий комендант слідчого відділу поліції Другої Речі Посполитої у Станиславові до слідчого судді Станиславівського окружного суду описував дії Михайла Миколайовича Масника та Антона Васильовича Вихованця. Зазначалося, що названих осіб підозрюють у вчиненні державного злочину, передбаченого § 58 Карного австрійського закону від 1852 р., через те, що в них були заборонені часописи УВО, які вони студіювали, приховували і розповсюджували, щоб відокремити «Східну Малопольщу» від єдиної Другої Речі Посполитої.

У доказовій частині документа зазначалося, що постерунок у с. Вовчинець тривалий час здійснював спостереження за Михайлом Масником і Антоном Вихованцем, під час якого виявлено, що обидва часто відвідували Станиславів, де контактували з антидержавними активістами, підозрюваними в належності до УВО.

У зв'язку з цим старший констебль Ігнатій Кордас разом із констеблем П'єцухом і констеблем Шатковим 14 листопада 1930 р. об 11 год. провели обшук житла та обшук підозрюваних, виявивши: у Михайла Масника – 2 примірники друкованого органу УВО «Сурма» і календар «Червона калина» від 1927 р.; під час обшуку в Антона Вихованця констебл державної поліції Августин

Станіслав, Краузе, Халдис знайшли книжку «Потіха для людей», два номери часопису «Новий час» і один примірник органу УВО «Сурма» [5, 2].

М. Масник, якого допитував старший констебль Стефан Бахматюк, на питання щодо наявності в нього часопису «Сурма» відповідав, що не знав про знайдені журнали, тому що їх не читав, і не пригадував, від кого отримав. Він також заперечував свою належність до будь-якої організації, особливо УВО.

А. Вихованець, як і М. Масник, під час допиту спростовував звинувачення і заперечував наявність у нього часопису «Сурма». Він також стверджував, що не знав, де знайшли це видання.

Відповідно до рішення управління поліції, виявлені в Михайла Масника два примірники «Сурми», а також один в Антона Вихованця з книгою «Потіха для людей», заборонені постановою прокурора Стрийського окружного суду і староством у Станіславові (лист від 2 червня 1926 р.), були свідченням того, що підозрювані брали участь у підривному русі та є членами УВО. На цій підставі їх затримали й доправили до постерунка державної поліції у Вовчинці.

До уваги брали не тільки зміст учинених дій, а й характерні ознаки підозрюваних. У «родоводі» підозрюваних в акті постерунка поліції значилося, що Михайло Масник, 1897 р. н., проживає у Вовчинці, греко-католик, «наче» несудимий, пише і читає, одружений, робітник, володіє будинком, син Миколи і Пауліни. Про Антона Вихованця, 1897 р. н., опис в акті здійснено за такими самими ознаками: греко-католик, фермер, проживає у Вовчинці, володів будинком і 8 гектарами землі, син Василя і Анни [5, 2].

В актах судочинства Другої Речі Посполитої особливу увагу приділяли віросповіданню, виду діяльності, майновому стану підозрюваних, а також їхньому сімейному статусу, оскільки за такими ознаками легко було виокремити не просто українців, а українську інтелігенцію, що становила велику загрозу для польської влади.

Постановою слідчого судді Станіславівського окружного суду від 29 листопада 1930 р. у справі проти М. Масника і А. Вихованця слідство закрили через недостатні підстави для судового слухання, незважаючи на допит обвинувачених і їх свідчення [5, 35].

З 28 вересня 1930 р. до 13 січня 1931 р. Станіславівський окружний суд здійснював судові переслідування Г. Салевича, Й. Бойчука, Я. Ясенецького, М. Білогубки, О. Лашевича, В. Блаженка, О. Скочдополь, М. Ткачука, Б. Ганушевського, М. Ганушевського, Я. Балицького, І. Гудзоватого, Ю. Олесницького як спільників УВО.

Згідно з матеріалами справи, названі особи тривалий час займали важливі посади в «руській» організації «Пласт», яка у своєму статуті приховувала намір заколоту, пов'язаного з УВО або ОУН, була «прибудовкою» УВО. Обвинувачених залишили під наглядом поліції як таких, що були підозрювані у здійсненні бунтарської діяльності за дорученням УВО.

Відповідно до рескрипту Станиславівського Воєводства Nr. ВВ.452/Ru від 20 вересня 1930 р. на підставі зібраного матеріалу про індивідуальну заколотницьку діяльність членів організації «Пласт» її визнано забороненою.

У зв'язку названою постановою воєводства слідчий відділ приступив до ліквідації цієї організації на теренах Станиславівського повіту, причому здійснив обшуки лише на підставі підозр у належності до «Пласту», членів якого розглядав як підозрюваних у причетності до УВО. Обшуки дали позитивний результат, тому що в обвинувачених знайшли матеріали, які свідчили про на їх належність до ОУН, а також доведено, що вони під вивіскою «Пласту» провадили антидержавну діяльність. Детальніші результати обшуку описані в пункті 3 донесення.

Крім того, Маврикій Білогубка нелегально й без дозволу влади організував і очолив «Пласт ремісничий», Омелян Лашевич був секретарем нелегального «Пласту», а Михайло Ткачук – його членом.

Обвинувачені, особливо Григорій Салевич, Осип Бойчук і Ярослав Балицький, були відомі як небезпечні українські повстанці (бунтівники, заколотники), члени УВО. Григорія Салевича заарештували й віддали під суд за антидержавну діяльність. Ярослава Балицького заарештував і ув'язнив на 5 місяців Львівський окружний суд за виконання акту саботажу в Снятинському повіті в 1927 р., зокрема повалення семи телеграфних стовпів, і за належність до УВО, ЗОУНР. Я. Балицький був знаний як дуже небезпечний саботажник і член УВО.

28 вересня 1930 р. слідчий суддя Станиславівського окружного суду в кримінальній справі проти Григорія Салевича і товаришів за обвинуваченням у вчиненні злочину, передбаченого частинами b, c ст. 58 КК, на підставі ст. 168 КПК постановив застосувати до обвинувачених (Г. Салевича, Й. Бойчука, Я. Ясенецького, М. Білогубки, О. Лашевича, В. Блаженка, О. Скождополь, М. Ткачука, Б. Ганушевського, М. Ганушевського, Я. Балицького) запобіжний захід у вигляді тимчасового арешту до 26 листопада 1930 р. або до того часу, коли буде внесений акт обвинувачення чи попереднє слухання арешту [6, 36].

Повітовий комендант слідчого відділу Станиславівської поліції сповіщав окружному прокуророві у Станиславові про виявлення в обвинувачених під час обшуку «листів», заборонених на той час у Польщі, а саме: «Розбудова нації», «Національна думка», виданих у Празі [6, 78]. Отже, судове переслідування осіб української національності було спричинене виявленням у них друкованої продукції національно-державницького змісту, що було особливо небезпечним для подальшого утвердження окупаційного режиму Другої Речі Посполитої на західноукраїнських землях.

У часописі «Новий час» за 20 листопада 1930 р. знаходимо інформацію про подальше перебування під слідчим арештом названих осіб у зв'язку з ліквідацією «Пласту» [2].

У Коломийському окружному суді в період із 3 жовтня 1930 р. до 5 грудня 1931 р. слухали справу Йосипа Івановича Ємчука щодо належності до УВО. Матеріали справи розпочиналися актом досудового провадження комісара

Городенківської повітової команди поліції Другої Речі Посполитої від 3 жовтня 1931 р. У ньому, зокрема, зазначалося, що 30 вересня 1931 р. на адресу Городенківського староства надійшов «анонімний» лист, написаний ручним друком, під яким невідомий автор підписався як член УВО під псевдонімом заступник «Залізної Маски». У цій кореспонденції висловлені погрози смертю на адресу заступника старости С. Триткові, а також двом працівникам поліції Другої Речі Посполитої в Семаківцях – постерунковому М. Троякові та Я. Янковяку.

Дата штампа на конверті інкримінованого листа свідчила, що його вкинули до поштової скриньки в Городенці 29 вересня 1931 р., у неділю. У процесі з'ясування авторства цього листа виникли великі підозри, що винуватцем автором його міг бути Й. Ємчук, греко-католик, керівник навчальної семінарії впродовж трьох років, який перебував шість місяців у в'язниці за написання анонімних кореспонденцій із погрозами [7, 1]. Разом із донесенням Городенківської повітової команди Й. Ємчука доставили до місця кримінального ув'язнення в Коломиї [7, 1 зв.].

5 жовтня 1931 р. слідчий суддя Коломийського окружного суду своєю постановою застосував щодо Й. Ємчука запобіжний захід у вигляді тимчасового ув'язнення.

На підставі графологічного дослідження в центральній лабораторії слідчої служби Головної команди поліції Другої Речі Посполитої у Варшаві від 26 листопада 1931 р. встановлено факт «не виключення» і навіть «правдоподібності» написання «небезпечних погроз» Й. Ємчуком [7, 36–37]. У документах справи знаходимо начебто копію листа з погрозами, у якому йдеться про вчинення «трьох атентат згідно наказом головної команди Української Військової організації» [7, 3 зв.]. Проте в матеріалах справи оригіналу таких слів ми не виявили. Натомість знайдені слова, написані польською мовою, аналогічного характеру, після яких подано українською – «до Постерунку Поліції Паньствової в Городенці», підписано «Симпатик У.В.О.» [7, 39 зв.]. Слід зазначити, що зразок письма для встановлення ідентичності написання інкримінованого листа взято центральною лабораторією слідчої служби Головної команди поліції Другої Речі Посполитої у Варшаві від обвинуваченого українською, а не польською мовою. Таким чином, чітко простежується суб'єктивне, упереджене судочинство Коломийського окружного суду з метою неправомірного засудження Й. Ємчука, греко-католика, за належність до УВО, попри те, що факту такої належності в матеріалах судово-кримінальної справи не встановлено.

Отже, наведені факти свідчать, що в досліджуваних справах судівництва Станиславівського воєводства, Станиславівського й Коломийського окружних судів обвинувачували й засуджували до кримінального покарання за абсолютно необґрунтованими доказами судових органів осіб української ідентичності та відповідних національно-державницьких поглядів для придушення українського національного руху та недопущення визволення західноукраїнських земель з-під влади Другої Речі Посполитої.

1. Андрусяк М. Залізо у вогні. – Коломия, 2014. – 400 с.
2. Арештування в Станиславові // Новий Час. – Ч. 132. – 1930.
3. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920 – 1956: Історико-архівні нариси. – Т. 1: Від Української Військової організації до Організації Українських Націоналістів. 1920–1942. – Київ, 2005. – 332 с.
4. Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). – Ф. 230. – Оп. 1. – Спр. 11. – 111 арк.
5. Там само. – Ф. 230. – Оп. 1. – Спр. 19. – 39 арк.
6. Там само. – Ф. 230. – Оп. 1. – Спр. 20. – 93 арк.
7. Там само. – Ф. 90. – Оп. 1. – Спр. 26. – 41 арк.

© Роман ЗВАРЬЧ

УВО КАК ОБЪЕКТ ОКРУЖНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКЕ ВТОРОЙ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ В 1920–1930-х ГОДАХ (НА ПРИМЕРЕ СТАНИСЛАВОВСКОГО ВОЕВОДСТВА)

Общественно-политическое положение Восточной Галиции межвоенного периода характеризуется тотальным террором над украинским населением со стороны государственных институтов Второй Речи Посполитой. В противовес неправомерной польской оккупации западноукраинских земель активно формировалось и действовало национально-освободительное сопротивление в форме молодежных организаций, в том числе военных. Одной из таких форм борьбы за суверенитет западноукраинских земель была Украинская военная организация, которая стала объектом окружного судопроизводства Станиславивского воеводства в 1920–1930-х годах.

Ключевые слова: *Вторая Речь Посполитая, судопроизводство, Станиславивский окружной суд, Коломыйский окружной суд, УВО.*

THE UMO AS THE SUBJECT OF THE DISTRICT COURT PROCEEDINGS IN THE GOVERNMENT POLITICS OF THE SECOND POLISH REPUBLIC IN THE 1920s – 1930s (IN THE CASE OF STANYSLAVIV VOIVODESHIP)

The socio-political situation in Eastern Galicia during the interwar period is characterized by total terror widespread terror against the Ukrainian population on exercised by public institution of the Second Polish Republic. As opposed to illegal the Polish occupation of West Ukrainian lands there was formed and acted the national liberation resistance in the form of youth organizations including military ones. One of these forms of the struggle for sovereignty of the West Ukrainian lands was the Ukrainian Military Organization which has been target of legal proceedings in Stanyslaviv province in the 1920s – 1930s.

The incorporate vector of the development of a mono-national state could not take into account the interests of other nationalities for the establishment of Polish superiority, the recognition of a unified religion and polonisation. Strengthening the policy of oppression of national minorities, the factor was not taken into account of irresistibility strong-willed character of the population of «Malopolska Homestead» which was practically bilingual. The most terrible factor in the implementation of the domestic policy of endeks (Polish nationalists) became Ukrainians, which was and should remain synonymous with intellectuals, consciousness, education and professionalism, religiosity, own statehood, non-subordination. Ukrainians, as the titular hosts of their land, could not also arrange a persistent attack of the Second Polish Republic not only on the borders of the foreign-invader but also the rejection of his Ukrainian culture (education, language, Greek Catholicism), the ability to represent the desirable figures in the organs of power, local government, to speak freely and move around – to have their own «original development».

The article attempts to investigate the features of the legal proceedings implementation in the Second Polish Republic and the place of Stanyslaviv District Court and Kolomyia District Court in that difficult for West Ukrainian lands important processes. Some aspects of the legal proceedings of Stanyslaviv District Court and Kolomyia District Court in the political processes of interwar Poland in the 1920's – 1930's are clarified. The information, representing the activities of the judicial agancies of Stanyslaviv in the composition of the Second Polish Republic is used, from the documents of the State Archives of Ivano-Frankivsk Oblast.

The documents of legal proceedings of the Stanyslaviv District Court and of the Kolomyia District Court are analyzed. The legal principles of the judicial system of interwar Poland are determined. The reflection of incorporative vector of politics of the Second Polish Republic in the 1920s – 1930s is explored. The measures, taken by the government of the Second Polish Republic to resolve the national question are shown on the examples of

the Ukrainian minority as the accused persons in the legal proceedings of the Stanyslaviv District Court and of the Kolomyia District Court.

Some aspects of the judicial and police repression in Stanyslaviv province in the composition of the Second Polish Republic are specified. The main attention is paid to the action of the district legal proceedings in Eastern Galicia and their place in the extermination of Ukrainians. The features of the legal proceedings regarding prosecutions of people on the basis of Ukrainian nationality for belonging to the Ukrainian Military Organization are revealed. The problems of the invasive integration of Ukrainian lands into the Polish state in the 1920s – 1930s are defined.

Keywords: *the Second Polish Republic, legal proceedings, the Stanyslaviv District Court, the Kolomyia District Court, the UMO.*